

Lászlóffy Aladár

Tisá Beáv

A legenda szerint Napóleon épp tisá beáv napján ment el a zsinagóga előtt, és elcsodálkozott, hogy milyen hangosan jajveszékelnének odabent. Megmagyarázták, mi az oka. Az a nép, amely hazájának elvesztését még 1800 év elteltével is siratja, nem fog elpusztulni, mondta a császár.

A családom lassú kihalása óta ki tudja, hányadik összébbcsomagolás lesz ez. Mert már nem igazi költözés az, amit egyedül hajt végre az ember. Már az utolsó igazi költözéskor szilárdan elhatároztam, hogy megszabadulok minden fölösleges málhától, tehertől, limlomtól, elhajítom, kukába gyömöszölöm, vagy egyszerűen elhagyom, ottfelejttem a még sajtó, vagy már alig-alig sajtó múltat, semmi sem fog rábírní arra, hogy meggondoljam magam, s valamiért is visszafussak, bár gondolatban is, az elhagyott színhelyekre.

Ahogy itt ülök ezen a jövő hétre kiürítendő padláson, s egymás után bontogatom a poros papírcsomagokat, sorra kerül, bárhogy tologatom, halogatom is, napok óta, a legsúlyosabb láda. Üveglapok: fényképészlemezek vannak benne. Özönvíz előtti fényképészrelikviák abból az időből, mikor még ilyenre készült a fényképek negatívja.

Baka bácsi hagyatékának legutolsó, a végsőkre redukált adagja ez. Mikor a kivándorlás kérdése eldőlt, már rég nem volt meg a fényképészműterem. Ki tudja, milyen sorsa lett volna, ha maradnak. Mára védett ipartörténeti múzeumsarok lehetne minden bizonnyal. De ott közelről nem sok esélye volt, a magániparosok lassan mind bekényszerültek a szövetkezetbe, a termelékenység pedig a kiöregedő darabok sorsát pecsételte meg leggyorsabban. Baka bácsi különben sem egy működőképes ép műteremre csukta rá a vaspánttal lelakatolható külső levélajtót egy elérzékenyült pillanatban. Minden kiszámítottan, ridegen, megszenvedetten ment végbe. A tárgyaktól való megválás éppoly rejtetten történt meg, mint az utolsó emberi szálak elszakítása. Még mi is csak harmadnap tudtuk meg, hogy egy hajnalban megállt a ház előtt a felfogadott te-

herautó, és hát megtörtént... Mint valami utódeportálás.

Feltépem a szabályosan hajtogatott papírborítást a lemezekről, minden műgond ellenére hamar tele lesznek az ujjbegyeim porral. Nem tudom elképzelni, miféle felbontás, elővétel, kicsomagolás alkalmára tervezték el hozzáértő, gondos kezek ennek az elraktározásnak a módját, de most már nem tudnám többé ilyen biztonságba helyezni őket.

És nem is tudom, mit kezdhetek velük. A jövőnek talán lenne; a jelennek nincs szüksége rájuk. Épp megint nem ér rá az ilyesmire. Itt az erdélyi Mezőség nagy tavainak s néhány nagyobb folyóvíznek egyszerre művészi és szakszerű képi felmérése hever. Többtucatnyi negatív. Törékeny, érzékeny, tűnékeny. Egy pillanat alatt képes üvegtörmelékké deklaszálódni mindez, ami most már közel egy évszázados dokumentum, örökre eltűnt látvány, adat, információ. Persze nem tudós műve, s nem is művésze. A nosztalgia poézise hozta létre őket. Egy emlékező léleké.

Apám barátja, Baka bácsi honvágy hatására lett borostás arcok, igazolványképek, kenyérkereső robotmunka mellett a nagy, minél nagyobb, lehető legnagyobb vízfelületek költője. Baka bácsi olyan messziről jött erre a tájra, hogy imádott szülőföldje nem is volt rajta az elérhető térképeken, iskolai és civil használatra forgalmazott Európa-atlaszokban. Mint orosz baka sodródott ide, hadifogságba, 1916-ban, a Bruszilov-offenzíva idején. Baka, Baku, balalajka. Mind a három fogalom általa érkezett a szókinccsembe, melynek részint spontán gyarmatosítás, részint a család élete meghatározta vadász-szezonok alatt, lüktetően érdekes volt a gazdago-dása.

Mire vége lett az első világháborúnak, már összegyűlt annyi információ és nyílt annyi távlat, hogy Baka bácsi ittragadt. Családot alapított, s a katona koráig gyakorolt civil iparát kezdte űzni. A harmonikás óriás fényképezőgép úgy elért szélles vállán, mint rövid két évre a gépfegyvercső, s a havasiak vásári fotósából egy évtized alatt a tisztas ipar testülete előtt, a városka szemében azzá a megbecsült bűvésszé vált, aki egy régi ház padlásterébe a műteremnek nevezett legkülönösebb színpadrendszerét építette ki egy jólmenő üzletnek. „Hátér, sötétkamra kazetta, előhívó, fixírsó” – gyűltek hozzám is a fogalmak, ahogy akkora lettem, hogy apám kíséretében én is fél délutánokat töltsek ebben a varázsvilágban. Apám vegytanszakos volt, és mániákusa a kísérletezésnek, valószínűleg így kezdődött az ügy, melynek folyamán szellemi-lelki rokonságba keveredtünk, család a családdal.

– A sóstó nem tó! – mondta ki a vízben lebegve, fémkeretes szemüvegére még fémkeretesebb napszemüveget csíptetve Baka bácsi, olyan kirándulásokon, amikor a Sóréten ért a naplemente; a beomlott római bányákból és kénes kigőzölgésű dagonyákból kialakult gyógyfürdő egyik hideg, másik jódos latyakját illet sorra járnai uzsonnáig. „Tengerszem”, igen, ez a szó is ebből a korszakból való.

Ám az igazi a „tenger” volt. S mint akinek, akár az újszülöttnek, minden vicc új, nekem, legvégső közönségnek mesélte a maga utánozhatatlan akcentusával Baka bácsi, hogy Bakunál milyen is a Kaszpi-tó. Ilyenkor fahangja átmelegedett, és szemüveges tekintete nem egyszerűen a visszasütő napot tükrözte.

– Anyám meghalt. A nővéreimet elvitték – közölte egyszer fakó hangon, és a jellegzetes merengés ült ki a tekintetébe. Aztán, mint aki mély álomból ébred: – Más csecsemőkorában marad árván! – zárta le kurtán, és elvonult a sötétkamrába.

Ezt a tizenkét lemezt, melyet most szedtem ki az ultramarinkék című, nagy dobozból, rögtön felismerem. Rengeteget vitatkoztak, politizáltak és kísérleteztek apámmal. Ez itt egy technikai bravúr: egy trükkoszorozat különös, szürrealisztikus eredménye abból a korból, mikor nagy, meggyészínre lakkozott, pontosan záró rációk, aranycsillogású sárgaréz csapok, csavarok, reteszék és homályosüvegek laprendszere segítette a fényképészet vegykonyháját. Meg barna, üvegdugóval záródó, címkézett üvegek a polcokon, és porcelán- meg fehér zománcos nagytálcák és rengeteg kis csipesz.

Ha megvolna a kópia is ezekről az üveglemezekről, több felvétel összekombinálásával egy errefelé nem létezően nagy víztükör állna előttünk. Egy hamisított tenger.

– Igen, tenger. Végtelen. Mármint a túlsó partjáig annak tűnik, mint a Kaszpi-tó. Ez itt a Variszkuszi-hegylánc töredéke... Látod? Csak vékony vonal a Kárpátok taraja. Alakulóban. Akárcsak a Kaukázus abban az időben, alaposan belemerülve a jó meleg tengerekbe – hallom az ömlő szöveget, a félig tréfás, félig valami elfojtott meghatódottságtól átázó magyarázatot. – Tudod te egyáltalán, fiacskám, hogy milyen a tenger?

– Nem! – akartam bevallani halkán, szégyenlősen, de mikor elszontyolodni látszott, ő maga vett véget a kínomnak.

– De hát ez csak játék! Csak játék – és fáradtan legyintett.

Ismerem, őrzöm ezt a szöveget, ezt a hanglejtést, sőt anit a legnehezebb továbbvinni belőle: ezt a melankóliát. Ezt a lassan elhalványuló és erdélyi tavi tájjá tűnő Bakut.

Romániában tompán lüktető félelmek árán végül is elkerülhető lett a holocaust. Baka bácsi egy kicsit szorongott még a szovjet front érkezésétől. Mint volt orosz alattvaló, aki nem kullogott haza soha egy hadifogságból, talán valami számonkéréstől tartott onnan is. Aztán kivárt. Addig, amíg bizonyossá nem vált, hogy Bakuba még látogatóba se teheti be többet a lábát. Akkor engedett az unszolásnak, hogy innen is el kell menni, ahova mások is tartanak, Palesztina irányába kell tájékozódni. Pontosán harminc év telt el akkoriban a Bruszilov-offenzíva óta.

Bizonytalan volt az, amiért ezt a ládányi lemezt apám gondjaira bízta, s apám röviddel ezután bekövetkező halála óta én, valamennyi továbbzökkenésekor életünknek, magammal vittem, pedig ennek a darab fénybe-árnyékba, fekete-fehérbe rögzített bakui zsidó Erdélynek a sorsát, rendeltetését már csak én kérhettem számon magamtól. A tragédia után egy-két levél, üzenet végén minden kapcsolat megszakadt évtizedekre a túlélőkkel. Az ilyen nagyságú lemezeket pedig kifejezetten keresték, vették, leázatták a román vásári ikonfestők.

Baka bácsi elengedte, előzékenyen előretessékelte a családot, a fiatalabb korosztályokat, akiknek először támadt mehetnékje, de még Rózsi néni is: ő volt mindig az erősebb, reá építhet a család az új hazában. Ezer ürügye volt a vízszínyon

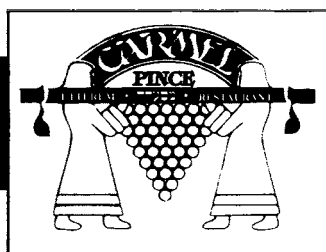
kívül, melyre legalább annyit hivatkozott az előző évtizedekben, mint arra, hogy Baku tengerparti város. Aztán csak rászánta magát. Az utolsó csendes kitörésének, a búcsú hetében, mint gyermek, én is megszeppent tanúja voltam. „Uram, hallgasd meg az én imádságomat, és kiáltásom jusson el tehozzád. Ne rejtse el a te orcádat előlem, mikor szorongatnak engem... Mert elenyésznek az én napjaim, mint a füst, és csontjaim, mint valami tűzhely, üszkösek. Letaroltatott és megszáradt, mint a fű, az én szívem, még kenyérem megevéséről is elfeledkezem” – peregetek arcán a könnyek, és sutogva hozzátette: ...5674, emlékezzetek! Ekkor kezdődött el a világháború... Baku, Baku...

Miután megtudtuk a hajótörést, sokáig visszavert álmomban egy látomás, mivel nagyon foglalkoztatott az efféle Titanic-sors, úton a szabadulás, a biztonság felé. Láttam, ahogy a döccenve fenékre érő hajótest oldalán akkora rés támad, hogy tucatjával özönlenek ki és leugranak puhán, ahogy víz alatt illik, asszonyok, gyermekek, s a bokájuk kö-

rül örvénylő zöld iszalagok, a felkavart iszap fölött könnyedén balettező menetté alakulnak, mázsás málháikat fejük fölé emelve, mosolyogva, csak mint a némák átkiabálnak egymásnak. Körülbelül az út egyharmada lehet mögöttük? Nos, akkor ami még hátra van Palesztináig, majd gyalog teszik meg. Mélyedésről mélyedésre, medencéről, medencére, ahogy lejtős, lankás oldalak és meredek szakadékok diktálják. Egy, csak egyvalaki különül el a társaságtól. Nem lemarad, hanem egészen más irányba indul, és amikor már nagyon messze van a többiektől, akkor látszik a legjobban, látszik az is, hogy ha mások Fekete-tengerből Márvány-tengerbe követnek egy logikus útirányt, ő itt folyton medencefalaknak ütközik, tíz körömmel kapaszkodik rájuk, öklével döngeti őket egyre gyengülve, és mégis egyre indulatosabban, hogy bár tudta jól, mégis szörnyű, hogy valóban nincs átjáró az ő szegény, kőolajzú, bezárt, befalazott, melegkék saját tengeréhez, abban is a Bakui-öbölhöz, ahová most már igazán és végérvényesen el szeretne jutni.

L E G Y E N A V E N D É G Ü N K !

Nemzetközi specialitások · zsidó konyha
elegáns környezet · első osztályú kiszolgálás
várja Önt a

CARMEL PINCÉBEN

Budapest VII., Kazinczy u. 31.

Nyitva: naponta 12-től 23 óráig

Asztalfoglalás: 3-221-834 M 3-424-585

L É G K O N D I C I O N Á L T É T T E R E M